

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА  
ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ  
К.ТОКТОМАМАТОВ АТЫНДАГЫ ЭЛ АРАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ  
ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ  
ТАЖИК УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ**

**К.08.17.564 мамлекеттер аралык диссертациялык кенеш**

*Кол жазма укугунда*  
УДК 657.222(575.2)(043.3)

**КУРМАНБЕКОВА АЗИЗА АКУНОВНА**

**МАМЛЕКЕТТИК ЭМЕС БИЛИМ БЕРҮҮ МЕКЕМЕЛЕРИНДЕГИ  
БУХГАЛТЕРДИК ЭСЕПТИ УЮУШТУРУУ ӨЗГӨЧӨЛҮГҮ  
(Ош областынын жеке менчик мектепке чейинки жана мектеп билим  
берүү мекемелеринин мисалында)**

Адистиги 08.00.12 – Бухгалтердик эсеп, статистика

Экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу  
үчүн жазылган диссертациянын

**АВТОРЕФЕРАТЫ**

**Ош – 2018**

**Диссертациялык иш Ош мамлекеттик университетинин бухгалтердик  
эсеп жана экономикалык анализ кафедрасында аткарылды**

**Илимий жетекчиси:**

**Омуралиева Дамира Кемеловна**  
экономика илимдеринин доктору, профессор

**Расмий оппоненттер:**

**Ишенов Бейшенбек Чонмурунович**  
экономика илимдеринин доктору, профессор

**Калимуллаев Мунир Вахидович**  
экономика илимдеринин кандидаты, доцент

**Жетектөөчү мекеме:**

**Н.Исанов** атындагы Кыргыз мамлекеттик  
курулуш, транспорт жана архитектура  
университетинин “Бухгалтердик эсеп, анализ жана  
аудит” кафедрасы

Диссертациялык иш 2018-жылдын 28-декабрында саат 14-00дө К.Токтомаматов атындагы эл аралык университетинин, Ош мамлекеттик университетинн жана Тажик улуттук университетинин алдындагы экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын коргоо боюнча өтө турган К.08.17.564 мамлекеттер аралык диссертациялык кенешинде К.Ш. Токтомаматов атындагы илим изилдөө, иштеп чыгуу жана инновация борборунда корголот. Дареги: Кыргыз Республикасы, Жалал-Абад шаары, Женижок көчөсү, 30.

Диссертация менен К.Токтомаматов атындагы Эл аралык университетинин илимий китепканасында таанышууга болот. Дареги: Жалал-Абад шаары, Женижок көчөсү, 30.

Автореферат 2018-жылдын “\_\_\_” – ноябрында таркатылды.

**К.08.17.564 мамлекеттер аралык диссертациялык  
кенешинин окумуштуу катчысы,  
экономика илимдеринин доктору**

**Маткеримова А.М.**

## **ИШКЕ ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨ**

**Изилденген теманын актуалдуулугу.** Кыргызстандын эң орчундуу кыйынчылыктары ХХ кылымдын аягына, СССРдин кулашына жана улуу державаныны жок болушуна туура келет. Ошол мезгилдеги кризис экономиканын баардык чөйрөсүн жокко чыгарды: финансылык система, өндүрүш, курулуш, энергетика, айыл чарба, билим берүү тармагын, транспорт, ж.б тармактардагы чарбалык байланыштарды жана каржылоону жокко чыгарды. Республикалык бюджеттен каржыланган 25% га жеткен дотациялар жоголгон. Мындай түзүлгөн кырдаал, ар бир тармакка белгилүү бир реформа жүргүзүүнү талап кылган. Ошондуктан, бухгалтердик эсеп жүргүзүүдө жана финансылык отчеттуулукту түзүүдө эл аралык стандарттардын талаптарына жана ыкмаларына ылайык жүргүзүү максатында реформалоо зарылдыгы келип чыккан. Ал эми билим берүү тармагын реформалоодо мамлекеттик эмес билим берүүчү мекемелер пайда боло баштады. Бул жаңы түзүлгөн мекемелер өздүк наркты калкуляциялоонун жана анализдөөнүн, кош жазуунун, баланстын жана бухгалтердик счетторду колдонуунун ордуна жөнөкөй системадагы эсепти жүргүзө баштаган. Анда, көпчүлүк билим берүү мекемелеринде эсеп-кысапты жүргүзүү катары акчалай каражаттардын, тамак-аш азыктарынын кыймылын каттоо катары түшүнүшүп, эсеп жөнөкөй “кириш – чыгыш” принциби менен чектелген жана бул эсептин формасында көргөзүлгөн тейлөөнүн өздүк наркын эсептөө, чыгымдардын жана кирешелердин толук эсеби жүрбөй калган. Бул кемчилдик мекеменин эффективдүү башкаруусун төмөндөткөн.

Эффективдүү башкарууда эсеп жана отчеттуулук системасын өнүктүрүүнүн дагы бир тоскоолдугу болуп мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринин салык төлөөдөн толук бошотулгандыгы да себеп болуп келет. Алар пайда салыгынан, сатуу салыгынан, кошумча нарк салыгынан, акцизден жер салыгынан, жер кыртышын пайдалануучулар жана мүлк салыгынан бошотулган толук бошотулган, бир гана жумушчуга чегерилген айлык акыдан гана подоходдук салыкты кармап калып бюджетке которушат. Ошондуктан бухгалтердик эсеп жпнп отчеттуулукту толук жүргүзүү зарылчылыгы жоголот.

Жогорудагы айтылгандардын негизинде эффективдүү башкаруу үчүн жана сырткы жана ички колдонуучулардын башкаруучулук оптималдык чечимди кабыл алууда керектүү, зарыл болгон маалымат менен камсыздоочу эсепти, тейлөөнүн өздүк наркын калкуляциялоону жана анализдөөнү уюштуруу зарылдыгы келип чыгат. Мында, уюшулуп жаткан мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсеп жана отчеттуулук системасы бухгалтердик эсептин жана отчеттуулуктун эл аралык стандарттарынын өзгөчөлүгүнө жараша ыңгайлашкан система болуусу зарыл. Жогорудагылардын негизинде мамлекеттик эмес билим берүү мекемелериндеги бухгалтердик эсепти аралык стандарттардын өзгөчөлүгүнө жараша уюштуруу өзгөчөлүгүн изилдөө актуалдуулугу келип чыгат

**Көйгөйдүн изилденүү деңгээли.** Акыркы жылдары мамлекеттик эмес билим берүү мекемелериндеги бухгалтердик эсептин жана отчеттуулуктун негизги аспекттери төмөнкү жакынкы жана алыскы чет өлкөлүк окумуштуулардын изилдөөлөрүндө кездешет: В. Г. Гетьмандын, М.

Пизенгольцтун, Дж. Сигельдин, Э. Сепоринин, К. Друринин, Дж. Фостердин, Ч. Хорнгрендин, Р. Мандын, Э. Майердин, А.Д. Шереметтин, Н.П. Кондраковдун, Р. Алборованын, Н.П. Любушиндин, В.В. Жариновдун, В.Р. Захариндин, Е. Киселеванын, Е. Козловдун, Г. Лисовичтин, А. Федяевдин, С.Д. Тажибаевдин, С.С. Сатубалдиндин, К.Ш. Дюсембаевдин, Х.Т. Тайгашинованын, А.Л. Кадыровдун, Д. Ураковдун, С.Ф. Низомовдун, Ю.С. Зиновьеванын, Е.С. Морозованын, Т.А. Федорченконун, О.М. Немчицкинанын ж.б.

Ал эми Ата-Мекендик окумуштууларга: М.И. Исраиловду, О.К. Курманбековду, К.Ч. Чалованы, А.О. Осмоналиевди, А.А. Арзыбаевди, Д.К. Омуралиеваны, К.Д., Биримкулованы, Р.А. Узенбаевди, Т.Ж. Суранаевди, Э.У. Кулованы, А.А. Мамасыдыковду, Г.Ж. Сабырованы, Т.М. Исраиловду ж.б. кошсок болот.

Бүгүнкү күнгө чейин Россияда жана башка КМШ өлкөлөрүндөгү окумуштуулардын эмгектеринде билим берүү мекемелеринин активдеринин жана чыгымдарынын кээ бир бөлүктөрүнүн эсеби каралган. Ошол эле мезгилде жеке менчик мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде, кичи ишкана түрүндөгү чарбада комплекстүү эсеп, калькуляциялоо жана отчеттуулук боюнча уюштуруу суроолорунун көпчүлүгү толук иштелген эмес.

Бул иш жеке менчик билим берүү мекемелеринин бухгалтердик эсебин эл аралык стандарттарга ылайыктап уюштурууга, көрсөтүлгөн кызматтын өздүк наркын калькуляциялоого жана отчеттуулукту түзүүгө, о.э. мамалекеттик эмес билим берүү мекеме – уюмдарынын тажрыйбасына иштеп чыккан механизмдерин колдонууга багытталган.

**Диссертациянын ири илимий изилдөө жана программалар менен байланышы.** Диссертациялык иштин иштелип чыккан негизги жоболору, сунуштара КР финансы Министрлигинин, КР Өкмөтүнүн финансылык рыногун жөнгө салуу жана көзөмөлдөө мамлекеттик агенттигинин ишмердүүлүгүндө колдонулса болот. Кыргыз мамлекетинин узак мөөнөттөгү туруктуу өнүктүрүү стратегиясына белгилүү бир сунуштар иштелип чыккан жана берилген. Диссертациялык иш Ош мамлекеттик университетинин “Кыргыз Республикасындагы эл чарбасынын атаандаштык жөндөмдүүлүгүн эл аралык бухгалтердик эсептин, аудитти жана экономикалык талдоонун концептуалдык принциптерин өркүндөтүү” темасындагы пландык илимий иштин алкагында даярдалды.

**Изилдөөнүн максаты жана милдеттери.** Диссертациянын максаты мамлекеттик эмес билим берүү уюмдарындагы бухгалтердик эсепти уюштуруунун өзгөчөлүгүн ачыктоо жана жеке менчик мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсебин жана отчеттуулугун эл аралык стандарттарынын өзгөчөлүгүнө жараша уюштуруунун перспективалык жолдорун иштеп чыгуу саналат. Максатка ылайык төмөнкү милдеттер коюлган:

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин эсебин жана отчеттуулугун уюштуруунун теориялык жана методикалык негиздерин

далилдөө, о.э. мамлекеттик эмес билим берүү уюмдарындагы бухгалтердик эсепти жөнгө салуу аспекти изилдөө;

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсебин жана отчеттуулугун эл аралык стандарттарынын өзгөчөлүгүнө жараша эсептик саясат методикасын жана жумушчу счеттор планын иштеп чыгуу жана колдонуу;

- тамак-аш азыктарынын эсебин жүргүзүү системасын, азык түлүктөрдү сатып алуу жана иштетүү кыймылын чагылдырган баштапкы документтерди, билим берүү окуу-методикалык материалдардын, негизги каражаттардын, арзан баадагы тез жешилүүчү каражаттардын эсебин уюштуруунун методикасын иштеп чыгуу жана жайылтуу;

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин чыгымдарын аныктоо жана ар бир балага же окуучуга кеткен чыгымдардын калькуляциясын түзүү;

- билим берүү кызматынын өздүк наркынын анализин жүргүзүү жана билим берүү кызматынын өздүк наркын төмөндөтүүнүн резервдерин таап чыгуу;

- CVP-анализдин базасында ресурстук жана финансылык камсыздоодогу резервдерди мобилдештирүү жолдорун иштеп чыгуу;

- эсеп системасын өркүндөтүү жана финансылык отчеттуулукту оптималдаштыруу.

**Изилдөөнүн предмети.** Изилдөөнүн предмети болуп мамлекеттик эмес билим берүү уюмдарындагы бухгалтердик эсепти жүргүзүүнүн жана отчеттуулукту түзүүнүн экономикалык жана уюштуруучулук комплекстик көйгөйлөрү эсептелет.

Ал эми **изилдөөнүн объектиси болуп** –Ош шаарындагы жана Ош областындагы жеке менчик мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин эсеп–кысабы, т.а. «Кулунчак» билим берүү комплекси, «Малышок» билим берүү комплекси, «Алтын Балалык Билим» бала бакча мекемеси.

**Изилдөөнүн илимий жаңылыгы** болуп мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринин эсебин уюштуруунун, көрсөтүлгөн кызматтын өздүк наркын калькуляциялоонун жана отчеттуулукту түзүүнүн илимий-методологиялык жана практикалык суроолорун комплекстүү жол менен чечүү эсептелет. Негизинен:

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин эсебин жана отчеттуулугун уюштуруунун теориялык жана методикалык негиздерин далилденди, о.э. мамлекеттик эмес билим берүү уюмдарындагы бухгалтердик эсепти жөнгө салуу аспекти изилденди;

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсебин жана отчеттуулугун эл аралык стандарттарынын өзгөчөлүгүнө жараша эсептик саясат керектиги негизделди жана иштелип чыкты;

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсебин жүргүзүү үчүн атайын жумушчу счеттор планы иштелип чыкты;

- тамак-аш азыктарынын эсебин жүргүзүү системасын, азык түлүктөрдү сатып алуу жана иштетүү кыймылын чагылдырган баштапкы документтерди,

порциялык менюну түзүү үчүн буюртма барагы иштелип чыкты жана жайылтылды;

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү окуу-методикалык материалдардын, негизги каражаттардын, арзан баадагы тез жешилүүчү каражаттардын, оюнчуктардын, канцтоварлардын бухгалтердик эсебин жүргүзүүнүн методикасы иштелип чыкты жана жайылтылды;

- сделана оптимизация форм финансовой отчетности и рекомендованы новые авторские упрощенные формы финансовой отчетности.

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин чыгымдарын аныкталды жана ар бир балага же окуучуга кеткен чыгымдардын калькуляциясы түзүлдү;

- билим берүү кызматынын өздүк наркынын анализи жүргүзүлдү жана билим берүү кызматынын өздүк наркын төмөндөтүүнүн резервдик мүмкүнчүлүктөрү табылды;

- СVP-анализдин базасында ресурстук жана финансылык камсыздоодогу резервдерди мобилдештирүү жолдору иштелип чыкты;

- финансылык отчеттуулукту түзүү оптималдаштырылды жана автордук жөнөкөйлөтүгөн финансылык отчеттуулук формасы сунушталды.

**Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси болуп** мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсеб-кысабын уюштуруунун илимий-методологиялык жана практикалык негиздери, принциптери жана механизмдери түзөт жана бул ишканалардын эсептик циклын ФОЭСтин негизинде жүргүзүү эсептелет.

#### **Диссертацияны коргоого алынып чыккан негизги жоболору:**

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин эсебин жана отчеттуулугун уюштуруунун теориялык жана методикалык негиздерин далилдөө, о.э. мамлекеттик эмес билим берүү уюмдарындагы бухгалтердик эсепти жөнгө салуу аспектерин изилдөө;

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсебин жана отчеттуулугун эл аралык стандарттарынын өзгөчөлүгүнө жараша эсептик саясат методикасын жана жумушчу счеттор планын иштеп чыгуу жана колдонуу;

- тамак-аш азыктарынын эсебин жүргүзүү системасын, азык түлүктөрдү сатып алуу жана иштетүү кыймылын чагылдырган баштапкы документтерди, билим берүү окуу-методикалык материалдардын, негизги каражаттардын, арзан баадагы тез жешилүүчү каражаттардын эсебин уюштуруунун методикасын иштеп чыгуу жана жайылтуу;

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин чыгымдарын аныктоо жана ар бир балага же окуучуга кеткен чыгымдардын калькуляциясын түзүү;

- билим берүү кызматынын өздүк наркынын анализин жүргүзүү жана билим берүү кызматынын өздүк наркын төмөндөтүүнүн резервдерин таап чыгуу;

- СVP-анализдин базасында ресурстук жана финансылык камсыздоодогу резервдерди мобилдештирүү жолдорун иштеп чыгуу;

• эсеп системасын өркүндөтүү жана финансылык отчеттуулукту оптималдаштыруу.

**Издөнүүчүнүн жеке салымы.** Автор мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсеп-кысабы бухгалтердик эсептин эл аралык стандарттарына ылайык уюштуруу зарылчылыгын теориялык жактан далилдеди. Ушул мекемелердеги жөнөкөй кириш-чыгыш принциби менен жүргөн эсептин жетишпестиги аныкталды. Мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсептик саясаты, жумушчу счеттер планы жана кээ бир тамак-аш азыктарынын эсеби боюнча алгачкы документтер түзүлдү, калькуляциянын статьялары жана көрсөтүлгөн кызматтын өздүк наркынын калькуляциясы түзүлдү, СVP- анализдин базасында кетирилген кемчилдиктер жоюлуу менен, финансылык жана ресурстук камсыздоонун резервдери такталгандыгы далилденди. Мындан сырткары, мамлекеттик эмес мектепке чейинки билим беруу мекемелеринин финансылык отчеттуулугунун формалары оптимизацияланды, жана жаны формалары сунушталды.

**Изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробациясы.** Диссертациялык иштин негизги теориялык жоболору жана практикалык корутундулары изилденүүчү тарабынан илимий макала жана тезис түрүндө журналдарда жана илимий эмгектер жыйнагында жарык көргөн. Мындан сырткары төмөнкү республикалык, эл аралык илимий жана илимий – практикалык конференцияларга окулган жана талкууланган:

- «Проблемы консолидации национальных систем учета и аудита на пути к ЕАЭС» аттуу темадагы эл аралык илимий-практикалык конференция, макала түрүндө «Организация бухучета на предприятиях дошкольного образовательного учреждения», КЭУ жарчысы. Атайын чыгарылыш, 1-бөлүм, -Чолпон-Ата, 2013.;
- «Проблемы интеграции в экономику Евразийского и Таможенного союза: экономические, учетно-информационный и правовые» аттуу темада эл аралык илимий практикалык конференция “IV Исраиловдук окуулар» , макала «Налоговый учет частных дошкольных учреждений», Борбордук Азиядагы өлкөлөрдүн бухгалтерлеринин жана аудиторлорунун Ысык-Көл форумунун жарчысы. –Чолпон-Ата, 2014.;
- «Евразийского экономический союз: проблемы гармонизации систем учета, анализа и аудита» аттуу темада эл аралык илимий практикалык конференция “V Исраиловдук окуулар» , макала «Налоговый учет частных школьных учреждений», Борбордук Азиядагы өлкөлөрдүн бухгалтерлеринин жана аудиторлорунун Ысык-Көл форумунун жарчысы.–Чолпон-Ата, 2015.;
- «Международные стандарты учета, аудита и интеграции экономики стран ЕАЭС: опыт и перспективы»аттуу темада эл аралык илимий практикалык конференция “VI Исраиловдук окуулар» , макала «Калькулирование себестоимости образовательной услуги в частных школах», Борбордук Азиядагы өлкөлөрдүн бухгалтерлеринин жана аудиторлорунун Ысык-Көл форумунун жарчысы.–Чолпон-Ата, 2016. . – С. 201-205;

- «Актуальные проблемы теории и практики бухгалтерского учета, анализа и аудита»: темада эл аралык илимий практикалык конференция макала «Особенности разработки учетной политики в негосударственных образовательных учреждениях согласно МСФО», Душанбе: Таджик мамлекеттик коммерция университетинин жарчысы. -2017.-№3;
- «Современные проблемы интеграции и координации системы учета и аудита в странах Центральной Азии, аттуу темада эл аралык илимий практикалык конференция “VII Исраиловдук окуулар» макала «Особенности организации учета игрушек в частных дошкольных учреждениях», Борбордук Азиядагы өлкөлөрдүн бухгалтерлеринин жана аудиторлорунун Ысык-Көл форумунун жарчысы.. – Бишкек, 2017. -№3.;
- «Повышение эффективности сетевых институтов финансового мониторинга в снижении коррупционных рисков в экономике Евразийских стран» аттуу темада эл аралык юбилейдик илимий практикалык конференция “VIII Исраиловдук окуулар», макала «Состояние учета учебно-методического обеспечения в негосударственных образовательных учреждениях», Борбордук Азиядагы өлкөлөрдүн бухгалтерлеринин жана аудиторлорунун Ысык-Көл форумунун жарчысы. –Чолпон-Ата, 2018. – 322-326 б.

Изилдөөнүн теориялык жоболору жана практикалык корутундулары Ош облусундагы жана Ош шаарында жайгашкан Учреждение «Кулунчак», УДС «Алтын Балалык Билим», УОК «Малышок» аттуу мекемелердин бухгалтердик эсебин (мүлк жана чыгаша, ошондой эле калькуляция) жүргүзүүдө колдоо тапкан.

**Диссертациянын жыйынтыктарынын жарыяланышы.** Изилдөө ишти даярдоонун жүрүшүндө алынган натыйжалар боюнча жалпысынан 1 окуу куралы Билим беруу жана илим министирлигинин грифи менен, 2 окуу методикалык колдонмо, 15 илимий макала чыгарылган. Жарыяланган жалпы көлөмү 35 басма табак.

**Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү.** Диссертациялык иштин мазмуну киришүүдөн, 3 баптан, корутундудан, колдонулган адабияттардан жана башка изилдөө булактарынан, тиркемелерден турат. Изилдөөнүн көлөмү 172 бет барак компьютердик (машиналык) текстте жазылган жана 21 таблица, 3 диаграмма, 3 сүрөттү жана 6 тиркемени камтыйт.

#### **Жумуштун негизги мазмуну**

Биринчи «Мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринин уюштуруучулук-укуктук аспекти жана анын бухгалтердик эсеп системасына тийгизген таасири» бөлүмүндө мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринде бухгалтердик эсеп системасынын методологиялык жана уюштуруучулук аспекти, бухгалтердик эсептин укуктук-ченемдик негиздери мектепте жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде эсеп саясатын ФОЭАСнын негизинде иштеп чыгуу методикасынын өзгөчөлүктөрү каралды.

Өсүп келе жаткан муунду тарбиялоодо жана билим берүүдө мамлекеттик билим берүү системасы дайыма башкы ролду ойноп келген, бирок акыркы мезгилде калктын көп бөлүгү мамлекеттик эмес (жеке) билим берүү

мекемелерине көбүрөөк ыктап, муну балдарды окутуу шарттарынын жакшыраактыгы, тилдерди тереңдетип үйрөтүү мүмкүндүгү менен түшүндүрүүдө. Билим берүү тармагынын приоритеттүүлүгү КРнын азыркы учурдагы мыйзамдарында да белгиленген. Эң оболу, билим алуу укугу - КР жарандарынын негизги жана ажырагыс конституциялык укуктарынын бири болуп саналарын белгилеп кетүү зарыл.

Кыргызстандын рыноктук мамилелерге өтүшүнөн улам мамлекеттик эмес билим берүү мекемелери көбүрөөк түзүлө баштады.

Мамлекеттик эмес билим берүү мекемеси - бул:

1) билим берүү процессин жүргүзүүчү (башкача айтканда бир же бир нече билим берүү программаларын ишке ашыруучу жана (же) окуучуларды, тарбиялануучуларды окутууну же тарбиялоону камсыз кылуучу);

2) менчик ээси (жаран) жана (же) юридикалык жак тарабынан түзүлгөн мекеме <sup>1</sup>.

Күнүмдүк турмушта керектөөчү үчүн «бала бакча», «мектеп», «лицей», «гимназия», «институт», «университет» сыяктуу сөздөр кээде «окуу жай» деп аталган жалпы аталышка бириктирилип айтылат, мында керектөөчү демейде билим берүү түзүмүнүн конкреттүү уюштуруучулук-укуктук формасы тууралуу ойлонбойт деле. Негизинен, жогоруда саналган билим берүү уюмдарынын жалпылыгы көз карашынан алып караганда бул туура. Анткен менен бүгүнкү күндө калыптанган билим берүү системасында бардык эле билим берүү уюмдарынан укуктук абалы бирдей эмес. Билим берүү уюмдарынын аталышында анын атынан тышкары ишмердүүлүгүнүн мүнөзү жана конкреттүү өзгөчөлүгү чагылдырылат (мисалы, №12 жалпы билим берүүчү орто мектеби; №5 гимназия; «Беби-Лайф» бала бакчасы, «Капитошка» бала бакчасы, «Кулунчак» ОББК, «Алтын-Балалык-Билим» ОББ, «Малышок» ОББК ж.б.).

Тигил же бул билим берүү уюму тууралуу сөз кылаарда төмөнкүлөрдү билүү керек. Бардык билим берүү уюмдарынын максаты жарандардын материалдык эмес муктаждыктарын негизги эки функцияны: тарбиялоо жана билим алуу функциялары аркылуу канааттандыруу болуп саналат. Мындан улам билим берүү мекемелери өзүнүн ишмердүүлүгүн коммерциялык эмес уюмдар катары гана жүргүзө алышат. Билим берүү уюмдары көпчүлүк учурда мекеме түрүндө түзүлөт.

КРда мекемелер төмөнкү түрлөргө бөлүнөт:

- жеке (жарандар же юридикалык жактар тарабынан түзүлгөн);
- мамлекеттик (Кыргыз Республикасы жана (же) КР субъектилери тарабынан түзүлгөн);
- муниципалдык (муниципалдык түзүмдөр тарабынан түзүлгөн).

Билим берүү мекемеси – бул бекитилген билим берүү программаларын ишке ашыруу аркылуу жарандарды тарбиялоого жана окутууга багытталган билим берүү процессин жүргүзүү максатында түзүлгөн коммерциялык же коммерциялык эмес уюм.

---

<sup>1</sup> КР 2011-ж. 8-августундагы №150 «Билим берүү жөнүндө» мыйзамы.

*Мамлекеттик эмес билим берүү мекемелери* коммерциялык же коммерциялык эмес уюмдар болуп саналат, жана КР жарандык мыйзамдарында каралган уюштуруучулук-укуктук формаларда түзүлүшү мүмкүн. Мамлекеттик эмес билим берүү уюмдарынын учредителдери болуп, эреже катары, жеке жактар эсептелет. Көп учурларда мамлекеттик эмес билим берүү уюмдары жеке мамлекеттик эмес билим берүү мекемелери түрүндө түзүлөт, бирок акыркы жылдары мамлекеттик эмес билим берүүнү уюштуруу мекемеси уюштуруучулук формасы жайыла баштады. Мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринде окутуу акы төлөнүүчү негизде жүргүзүлөт. Эгерде мамлекеттик эмес уюмдардын акы алынуучу билим берүү ишмердүүлүгүнөн алынган киреше билим берүү процессин камсыз кылуу (анын ичинен эмгек акы төлөө), билим берүү мекемесин өнүктүрүү жана өркүндөтүү боюнча чыгымдарды каптоого толугу менен жумшалган болсо, мындай ишмердүүлүк ишкердик болуп эсептелбейт, бирок иш жүзүндө негизги ишмердүүлүгүндө пайда алуу максатын көздөгөн билим берүү мекемелери барган сайын көбөйүүдө.

Жеке бала бакчалар жана жеке мектептер мекемелери түрүндө ачыла баштады. Аларды каржылоонун негизги булагы катары балдарды кароого ай сайын төлөнгөн акы кызмат кылат. Ошондуктан бүгүнкү күндө мектепке чейинки жана мектепте билим берүү менен алектенген мекемелерде, тагыраак айтканда жеке балдар мекемелеринде бухгалтердик эсепти уюштуруу жана жүргүзүү маселеси актуалдуу экендиги талашсыз.

Бухгалтердик эсепти уюштуруу негизинен өнөр-жай өндүрүш ишканаларына багытталган. Мурда мектепке чейинки мекемелер бюджеттик эсеп жүргүзүп келишкен, бирок рынок экономикасында акционердик коом, жоопкерчилиги чектелген коом түрүндөгү ар кандай ишканалар кенири жайыла баштады.

СССР мезгилинде бардык бала бакчалары менен мектептер мамлекеттик болуп саналып, мамлекеттик бюджеттен каржыланган. Союз тараган учурда бала бакчалардын саны 1696 болсо, 2000-жылы рыноктук мамилелерге өткөндөн кийин 410 мамлекеттик бала бакча калган, бирок ошол эле мезгилде жеке мектепке чейинки балдар мекемелери ачыла баштаган. 2010-жылы жеке бала бакчалардын саны 38 бирдикти, мамлекеттик бала бакчалардын саны 653 бирдикти түзгөн, жеке бала бакчаларда 2424 бала, ал эми мамлекеттик бала бакчаларда 82812 бала тарбияланган жана окуган <sup>2</sup>.

2016-жылдын аягына мамлекеттик бала бакчалардын саны 1169 бирдикти, жеке бала бакчалар 127 бирдикти түзгөн. Ош шаарында 50 жеке бала бакчалар жана мектептер болгон. Мында бухгалтердик эсепти жүргүзүүдө белгилүү кыйынчылыктар келип чыккан. Биздин өлкөдө ченемдик база калыптана элек, мектепке чейинки балдар мекемелери менен мектептерде эсеп менен отчеттуулуктун атайын ченемдик базасы жок жана аларда бухгалтердик эсепти жүргүзүү боюнча нормативдер, жоболор, көрсөтмөлөр жана стандарттар али иштелип чыга элек.

---

<sup>2</sup> Кыргызстан сандарда. – Бишкек, 2016.

Мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектепте берүү мекемелеринде бухгалтердик эсепти уюштуруунун укуктук базасын Кыргыз Республикасынын төмөнкү ченемдик жана мыйзамдык актылары: Кыргыз Республикасынын Конституциясы, Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси, Кыргыз Республикасынын Салык Кодекси, 2002-жылдын 29-апрелиндеги №76 "Бухгалтердик эсеп жөнүндө" мыйзамы, Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» мыйзамы ж.б. түзөт.

Жогорудагы укуктук-ченемдик актылардан тышкары мамлекеттик эмес жеке мектеп жана мектепке чейинки мекемелерде мамлекеттик эмес билим берүү кызматтарына тарифтерди жана бааларды жөнгө салуу үчүн Кыргыз Республикасынын 2009-жылдын 18-майындагы №300 Акы төлөнүүчү билим берүү кызматтарына тарифтерди калыптандыруу жана пайдалануу жөнүндө жобосу колдонулат. Бул нормативдик документте акы төлөнүүчү билим берүү кызматтарынын бааларын калыптандыруу тартиби, тарифтердин преysкурантын макулдашуу жана бекитүү тартиби, билим берүү уюмдарынын (мекемелеринин) акы төлөнүүчү билим берүү кызматтарынын наркына киргизилүүчү чыгымдар, акы төлөнүүчү кызматтардын реестри каралган.

Мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектепте билим берүү мекемелеринин ишмердүүлүгү укуктук-ченемдик актылар менен эле эмес, ишкананын өзүндө иштелип чыккан ички жоболор менен да жөнгө салынат. Мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринин ишмердүүлүгүн жөнгө салган негизги ички документтерге төмөнкүлөр кирет:

1. ишкананын бүт ишмердүүлүгү аныкталган устав;
2. ишкананын ишмердүүлүгүн жүргүзүүнүн, жана мекемелердеги бухгалтердик эсеп менен отчеттуулукту уюштуруунун эрежелери менен процедуралары көрсөтүлгөн эсеп саясаты.

Мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринин эсеп саясаты, эң оболу, бухгалтердик эсеп менен отчеттуулукту жеке ишмердүүлүктө билим берүү кызматынын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен так жана туура уюштурууга көмөк көрсөтүүгө багытталат. Ошондуктан, мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринин эсеп саясаты – бул чарбалык турмуш фактыларына баштапкы байкоо жүргүзүү, нарктык өлчөө, утурумдук топтоштуруу жана жыйынтыктап жалпылоо үчүн экономикалык субъекти тарабынан кабыл алынган бухгалтердик эсепти жүргүзүү эрежелеринин жыйындысы <sup>3</sup>.

Ошентип, биринчи бөлүмдө:

- 1) мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектепте билим берүү мекемелеринин маңызы жана спецификалык өзгөчөлүктөрү, жеке мектепке чейинки жана мектеп мекемелеринин уюштуруучулук-укуктук негиздери жана алардын ишмердүүлүгүн жөнгө салуунун нормативдик базасы ачып көрсөтүлдү;
- 2) жеке мектепке чейинки жана мектеп мекемелеринде бухгалтердик эсепти уюштурууну жана жүргүзүүнү жөнгө салган мыйзам базасы, анын ичинен КР “Билим берүү жөнүндө” мыйзамы, КР “Бухгалтердик эсеп жөнүндө”

---

<sup>3</sup> КР 2008-ж. 26- декабрындагы «Юр. жактарды, филиалдарды (өкүлчүлүктөрдү) мамлекеттик каттоодон өткөрүү жөнүндө» мыйзамы

мыйзамы, Кыргыз Республикасында акы төлөнүүчү билим берүү кызматтарына тарифтерди калыптандыруу жана пайдалануу жөнүндөгү жобо, ошондой эле жеке билим берүү мекемелеринин эсеби менен отчеттуулугун жөнгө салуучу ички документтер каралды;

3) эсепти жүргүзүү жана отчеттуулукту түзүү процедурасы аныкталды, ошондой эле мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектеп мекемелеринин эсеп саясатын иштеп чыгууга жана кийирүүгө аракет жасалды. Эсеп саясаты ишканада (мамлекеттик эмес билим берүү мекемесинде) бухгалтердик эсепти жүргүзүүнүн, ошондой эле финансылык отчеттуулукту түзүүнүн жана тиешелүү органдарга тапшыруунун белгилүү ыкмаларын, жолдорун жана эрежелерин камтыйт.

Диссертациялык иштин экинчи бөлүмү **«Мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринде бухгалтердик эсепти уюштуруунун теориялык маселелери»** деп аталып, анда мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринде операцияларды документтештирүү жана документ жүгүртүүнү уюштуруу, жеке мектепке чейинки жана мектеп мекемелеринде тамак-аш азыктарынын эсебин жүргүзүү, билим берүү окуу-усулдук материалдарынын, негизги каражаттардын, баасы төмөн жана тез жешилүүчү буюмдардын бухгалтердик эсебин жүргүзүү маселелери каралган, ошондой эле бир балага же окуучуга жумшалуучу чыгымдар аныкталып, калькуляция түзүлгөн.

Азыркы экономикалык шарттарда ишмердүүлүгүнүн түрүнө карабай ар кандай уюштуруучулук-укуктук формадагы ишканалардын натыйжалуу аракеттениши алардын иштешинин зарыл шарты болуп эсептелет. Ар бир ишкананын ишмердүүлүгү рентабелдүү болууга тийиш жана ар кандай ишмердүүлүктүн максаты болуп пайда алуу эсептелет <sup>4</sup>.

Бухгалтердик эсепти уюштурууда алгачкы документтештирүү эң маанилүү ролду ойнойт, анткени бухгалтердик эсепте чагылдыруу керек болгон ар бир чарбалык операция документке түшүрүлүүгө тийиш. Бухгалтердик эсептин баштапкы документи деп юридикалык күчкө ээ болгон, андан ары чечмелөөнү жана деталдаштыруунун талап кылбаган, чарбалык операциянын ишке ашканы тууралуу жазуу жүзүндөгү күбөлүк аталат. Ал ар түрдүү чарбалык операцияларды жүргүзүү жана аларды андан ары билим берүү мекемелеринин бухгалтердик эсебинде чагылдыруу үчүн негиз болуп саналат <sup>5</sup>. Азыркы мезгилде билим берүү мекемелеринде "Алгачкы эсеп документациясынын унификацияланган системасы" классындагы баштапкы эсеп документтери колдонулат.

Анткен менен билим берүү мекемелери документацияны жүргүзүүдө ар кандай көйгөйлөргө туш болууда, алсак, айрым материалдарды (тамак-аш азыктарын) сатып алууда фермерлер менен дыйкандар чарбалык операциянын ишке ашуу фактысын тастыктаган тиешелүү документтерди (мисалы, сүттү, мөмө-жемиштерди, жашылча ларды сатып алууда) көрсөтө алышпайт. Бухгалтердик эсепти жеңилдетүү үчүн биз айрым эсеп документтерин иштеп

<sup>4</sup> Бухгалтерский финансовый учет: Исраилов М.И. - Б.: «Турар», 2012. – 594 б

<sup>5</sup> Захарин В.Р. Теория бухгалтерского учета: Учебник. - М.: ФОРУМ-ИНФРА-М, 2004. – 262 б.

чыктык. Тактап айтканда, Сүттү сатып алуу актысы, Этти сатып алуу актысы, Тамак-аш азыктарына буйрутма берүү баракчасы, Азыктарды жумшоого заказ-меню.

Мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринде документтештирүү маанилүү роль ойнойт. Мекемеде жүрүп жаткан бардык операциялар документке түшүрүлүүгө тийиш. Иште чарбалык операцияларды каттоо үчүн баштапкы бухгалтердик документтерди кийирүүгө аракет жасалды.

Толук кандуу балансталган тамактануу киши организмнин, айрыкча балдар бакчасына барган жана мектепте окуган мезгилде баланын нормалдуу өнүгүшүнүн эң маанилүү шарты болуп саналат. Мектепке чейинки жана мектеп мекемелеринде тамактанууну уюштурууга өзгөчө коопсуздук, баланстуулук, энергетикалык жана азык баалуулугу талаптары коюлары белгилүү. Мектепке чейинки жана мектеп жашындагы балдардын тамактануусу боюнча бардык изилдөөлөр кулинар жана ашпозчу Данияр Деркембаевдин ЕБРР программасынын алкагында тамак-аш чөйрөсүндө чакан жана орто бизнести өнүктүрүү боюнча атайын долбоорунун жардамында жүргүзүлдү.

Мектепке чейинки курактагы балдардын физиологиялык өзгөчөлүктөрү жогорку өсүү темптери, интенсивдүү кыймыл активдүүлүгү, айрым органдардын, анын ичинен тамак сиңирүү системасынын структуралык жана функционалдык кайра курулушу, интеллектуалдык жаатта андан ары өнүгүшү менен мүнөздөлөт.

Бала бакчада күндүзү болгон балдар (9-12 саат ичинде) үч жолу тамактанышат, ал тамак-аш заттары менен энергияга болгон суткалык керектөөнүн болжол менен 75-80% канааттандырат. Мында эрте мененки тамакка суткалык калориялуулуктун 25%, түшкү тамакка – 40%, түштөн кийинки тамак (полдник) – 15% туура келет. Бир суткалык калориянын кечки тамакка туура келген 20% балдар үйүнөн алышат.

Россиянын тажрыйбасы менен салыштырып карасак, тамак-аш азыктарынын аналитикалык эсеби Каржылык эмес активдер боюнча жүгүртүү ведомостунда материалдык баалуулуктардын сандык-суммалык эсеби карточкаларында жүргүзүлөт.

Ал эми биздин республикабызда Россиянын тажрыйбасынан айырмаланып жеке мектепке чейинки жана мектеп билим берүү мекемелеринде тамак-аш азыктарынын деталдык аналитикалык эсеби боюнча жоболор жок. Ошондуктан тамак-аш азыктарынын келип түшүшүнүн жана чыгып кетишинин эсебин жүргүзүүнүн төмөнкү методикасын сунуштайбыз.

Мектепке чейинки балдар мекемелеринде тамактанууну уюштуруунун негизин азыктардын жана аш-тизмегинин сунуш кылынган топтомун сактоо түзөт. Бул топтомго мектепке чейинки курактагы балдардын энергияга жана негизги азык заттарга болгон физиологиялык муктаждыктарын, биринчи кезекте тамактануунун алмаштыргыс факторун канааттандырууга мүмкүндүк берген азыктардын бардык негизги топтору кирет. Бул азыктарга: эт жана эт азыктары (канаттуулардын эти кошо), балык, жумуртка (белоктун, майдын, А, В12 витаминдеринин, темирдин, цинктин ж.б. булактары), сүт жана сүт азыктары (белоктун, кальцийдин, А жана В2 витаминдеринин булактары), каймак май

жана өсүмдүк майлары (май кычкылдарынын, А жана Е витаминдеринин булактары), нан, нан азыктары, дан жана макарон азыктары (энергиянын, азык булаларынын, В1, В2, РР витаминдеринин, темирдин, магнийдин, селендин булагы катары углевод – крахмал алып жүрүүчүлөр), жашылчалар жана жемиштер (С, Р, бета-каротиндин, калийдин, азык булаларынын, органикалык кычкылдардын, витаминдердин негизги булактары), кант жана кондитердик азыктар кирет<sup>6</sup>.

«Немец кулинардык мектеби» долбоору боюнча аш-тизмек иштелип чыкты, башкача айтканда атайын биздин мекемелер үчүн Рецептуралардын, калькуляциялардын жана технологиялык карталардын жыйнагы иштелип чыкты. Рецептуралардын бул жыйнагында бир порцияга азыктардын жумшоо нормалары грамм менен көрсөтүлгөн. Тамак-аш азыктарынын чыгымы алдынала аш-тизмектин негизинде аныкталат. Тамак-аш азыктарынын келип түшүшү бухгалтердик эсепте поставиктин (сатуучунун) товардык-коштоочу документтеринин, мекеменин материалдык баалуулуктарды алышын (жүктөшүн, өткөрүп беришин) тастыктаган бөлөк документтердин жардамында чагылдырылат.

Демек, мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектепте билим берүү мекемелеринде бухгалтердик эсеп бухгалтердик бөлүм же кызмат тарабынан милдеттүү түрдө жүргүзүлүүгө тийиш. Мекемеде бухгалтердик эсепти жүргүзүү жана тиешелүү бухгалтердик жазууларды жана документтерди толтуруу менен алектенген бухгалтер сөзсүз түрдө болушу керек.

Бухгалтердик эсептин эң көлөмдүү бөлүктөрүнүн бири болуп көрсөтүлгөн кызматтардын же аткарылган жумуштардын чыгымдарынын эсеби жана калькуляциясы эсептелет. Рынок экономикасы өнүккөн өлкөлөрдө фирмалар менен ишканалардын тажрыйбасында бул тилкелер бухгалтердик эсеп системасында өндүрүштүк эсеп болуп өзүнчө бөлүнгөнү бекеринен эмес<sup>7</sup>.

Мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринде калькуляция ыкмасы кызматтын иш жүзүндөгү өздүк наркын жана бир балага же бир окуучуга туура келген чыгымдарды аныктоо системасын камтыйт. Продукциянын өздүк наркын калькуляциялоо ыкмасын тандоо өндүрүштүн технологиясы, аны уюштуруу, чыгарылган продукциянын өздүк наркы менен байланышкан. Азыркы мезгилде дүйнөлүк бухгалтердик тажрыйбада өндүрүштүк жана башкаруу эсептерине, анын ичинен чыгымдардын эсебин жүргүзүү жана пландоо методикасына, продукциянын өздүк наркын калькуляциялоого өзгөчө көңүл бурулууда.

Билим берүү мекемелеринде билим берүү кызматтарынын өздүк наркын пландоо, эсебин жүргүзүү жана калькуляциялоо биздин иштелме боюнча калькуляциянын төмөнкү статьялары боюнча ишке ашырылат:

1. Тамак-аш азыктары;
2. Канцелярдык чыгымдар;
3. Китепкана фондунун чыгымдары;

<sup>6</sup> Немецкая кулинарная школа . «Die Deutsche Kochschule» Концепция питания детей дошкольного и школьного возраста. Рекомендации разработаны в соответствии с ГОСТ Р 53105-2008 и распространяется на блюда, вырабатываемые пищеблоком.

<sup>7</sup> Бухгалтерский финансовый учет: Исраилов М.И. - Б.: Турар, 2012

4. Имаратты ижарага алуу боюнча чыгымдар;
6. Технологиялык максаттарга жумшалган энергия;
7. Негизги персоналдын негизги эмгек акысы;
8. Негизги персоналдын кошумча эмгек акысы;
9. Социалдык камсыздандырууга чегерүүлөр;
10. Негизги каражаттарды кармоого жана эксплуатациялоого чыгымдар;
12. АБТЖБга (МБП) жана оюнчуктарга чыгымдар;
14. Майрамдарды уюштурууга чыгымдар;
15. Коммуналдык кызматтарга чыгымдар;
16. Жуугуч каражаттарга чыгымдар.

Жогоруда каралган статьялардын негизинде 1 балага калькуляция төмөнкүдөй болот:

**1-таблица – 1 балага калькуляция, айына орто эсеп менен сом менен**

№	Чыгымдардын статьялары	Мектепте	Бала бакчада
1	Тамактануу	87566	45905,4
2	Канцелярдык буюмдарга чыгымдар	10400	6800
3	Китепкана фондунун чыгымдары	21000	
4	Ижарага алуу боюнча чыгымдар	205500	130000
5	Эмгек акы чыгымдары	229731	44000
6	Жумушчулардын социалдык камсыздоо чыгымдары	39629	7590
7	Жалпы административдик чыгымдар	61650	35000
8	Камсыздандыруу салымдарына чыгымдар	10634,6	6037,5
9	МБП (идиш-аяк, оюнчуктар) чыгымдар	5000	4000
10	Жуугуч каражаттарга чыгымдар	19190	18190
11	Коммуналдык кызматтарга (анын ичинен электр энергиясына) чыгымдар	23350	11088
12	Негизги каражаттарды кармоого жана ондоп-түзөөгө чыгымдар	25000	15000
13	Майрамдарга чыгымдар	3000	3000
14	Негизги каражаттардын амортизациясы	15000	7500
	<b>Баары</b>	<b>756650,6</b>	<b>334110,9</b>
	Мектепте тизме боюнча 110 окуучу, ал эми бала бакчада 60 бала бар	6878,64	5568,52

Ошентип, мектеп менен бала бакчанын практикалык маалыматтары боюнча алып карасак, мектепте айына бир окуучуга 6878,64 сом, ал эми бала бакчада болсо 5568,52 сом туура келет. Демек, мектепте бир балага бекитилген баа 8000 сомду, бала бакчада 7000 сомду түзөт.

Экинчи бөлүмдө:

1. Тамак-аш азыктарынын, оюнчуктардын, канцелярдык товарлардын, МБПнын, китепкана фондунун, негизги каражаттардын жана башка активдердин эсебин жүргүзүү методикасы иштелип чыкты жана киргизилди. Азыктардын эсеби боюнча баштапкы документация иштелип чыкты, Европа стандартынын негизинде тамактануунун аш-тизмеги түзүлдү.

2. Мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектепте билим берүү мекемелери тарабынан көрсөтүлгөн кызматтардын бир айлык калькуляциясынын статьялары түзүлдү, ошондой эле мектеп мекемелеринин кызматынын өздүк наркы аныкталды, ал бир окуучуга айына 6878,64 сомду, бала

бакчада 5568,52 сомду түзгөн. Мында бул өздүк нарк ушул ишканаларда көрсөтүлгөн кызматтын баасын аныктоо үчүн негиз болуп саналат.

Үчүнчү глава **«Мамлекеттик эмес билим берүү мекемелериндеги кызмат көрсөтүүнүн өздүк наркынын анализи жана эсеп – кысабын өркүндөтүү»** деп аталып, анда өздүк нарк анализденген, СVP-анализ жүргүзүлгөн, мамлекеттик эмес билим берүү мекемелериндеги эсеп – кысабын өркүндөтүүнүн сунуштары каралган.

Чыгымдарды башкаруу системасында эң маанилүү билим берүү кызматынын өздүк наркынын анализи ээлейт. Ал негизги көрсөткүчтөрдүн өзгөрүү тенденциясын аныктоого мүмкүнчүлүк жаратуу менен, пландын аткаруу денгээлин, анын өсүү факторлорун аныктоого жардам берет. Мындан сырткары, билим берүү кызматынын өздүк наркын төмөндөтүү мөмкөнчүлүктөрүнө баа берет жана резерв түзөт<sup>8</sup>.

Төмөндө мамлекеттик эмес мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин 2016 жана 2017 жылдарындагы чыгымдарынын структуралык түзүмдөрүнүн анализи чагылдырылган жана мамлекеттик эмес мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин 1 сом чыгымга тиешелүү фактордук анализи көргөзүлгөн.

**Таблица 2. «Алтын Балалык Билим» бала бакча мекемесинин кызмат көрсөтүү чыгымдарынын түзүлүш элементтеринин анализи**

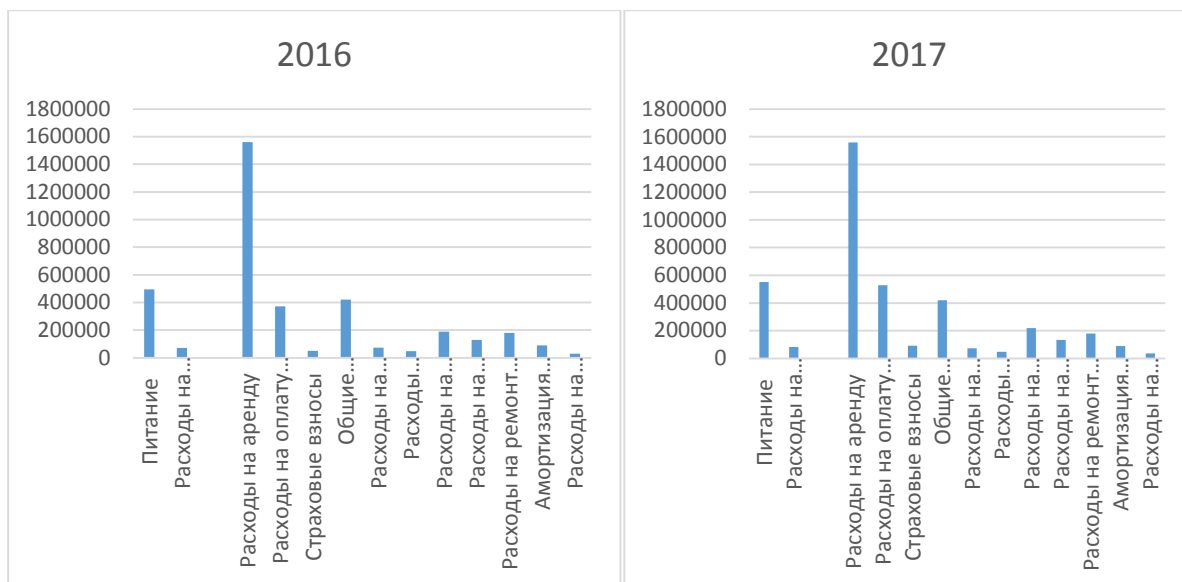
Чыгаша элементтери	Суммасы, сом			Чыгымдардын структурасы %		Өзгөрүү темпи, %
	2016	2017	өзгөрүү	2016	2017	
Тамак-аш чыгымдары	495778	550865	55087	13,36	13,74	111,1
Кеңсе буюмдарга кеткен чыгымдар	72000	81600	9600	1,94	2,04	113,3
Ижара чыгымдары	1560000	1560000	0	42,05	38,91	100
Эмгек акы чыгымдары	372000	528000	156000	10,03	13,17	141,9
Социалдык камсыздандыруу чыгымдары	50611,5	91080	40468,5	1,36	2,27	179,9
Жалпы административдик чыгымдар	420000	420000	0	11,32	10,48	100
Социалдык камсыздандыруу чыгымдары	72450	72450	0	1,95	1,81	100
Арзан баадагы тез жеңилүүчү каражаттарга кеткен чыгымдар (идиш-аяк, оюнчук)	48000	48000	0	1,30	1,20	100
Жуучу каражатка кеткен чыгымдар	189000	218280	29280	5,10	5,44	115,4
Коммуналдык чыгымдар (ошондой эле эл.эн.) орточо бир айда	130000	133056	3056	3,50	3,32	102,3
Негизги каражаттарды оңдоого жана тейлөөгө кеткен чыгымдар	180000	180000	0	4,85	4,49	100
Негизги каражаттардын амортизациясы	90000	90000	0	2,43	2,24	100
Майрамдарга кеткен чыгымдар	30000	36000	6000	0,81	0,89	120
<b>Баары</b>	<b>3709840</b>	<b>4009331</b>	<b>299491</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>108</b>

2-таблицада көрүнгөндөй, баардык чыгымдардын элементтери боюнча өсүү байкалат, өзгөчө тамак-аш азыктарына жана эмгек акы чыгымдары кескин

<sup>8</sup> Баканов М.И., Шеремет А.Д. Экономикалык анализдин теориясы. – М.: Финансы и статистика, 2002. - 242 с.

өскөн. Өзгөрүлмө чыгымдардын суммасы өскөн. Увеличилась сумма переменных расходов. Чыгымдардын түзүлүшү өзгөрүлгөн: туруктуу чыгымдардын пайыздык үлүшү азайган, бул ижара жана негизги каражаттардын амортизациясынын балдардын санынын өсүшүнөн азыраак болуусунан байкалат. Ал эми балдардын санынын өсүүсүнөн мекемеде эмгек акынын жана тамак-аш азыктык чыгымдарынын өсүүсү байкалган. Чыгымдардын түзүлүшүнүн өзгөрүлүшү 1-диаграммада чагылдырылган:

Диаграмма 1.



Иште CVP – анализдин колдонуусу көргөзүлгөн. Анын жардамы менен резервдер аныкталат жана өндүрүштү эффективдүү пайдалануунун объективдүү резервдеринин абалы аныкталат. Мында, өндүрүштү кеңейтүүдө же өстүрүүдө ресурстардын реалдуу дефициттигин же зыяндуулугун тактап берет. Эң негизгиси CVP- анализдин базасында кетирилген кемчилдиктер жоюлуу менен, финансылык жана ресурстук камсыздоонун резервдери такталат. Бул өз учурунда башкаруу чечимин кабыл алуусунун илимий далилдөөсүнүн жогорулашына шарт түзөт.

Биздин көз караш боюнча мамлекеттик эмес мектеп жана мектепке чейинки билим беруу мекемелеринде бухгалтердик эсепти өнүктүрүүдө төмөнкү негизги иштелмелер жана сунуштар эсепти жана отчеттуулукту жеңилдетет:

1. Мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектептик билим беруу мекемелеринде эсеп саясатын иштеп чыгуу жана жайылтуу, счеттордун планын иштеп чыгуу;
2. Кызмат корсөтүүнүн өздүк наркын аныктоосун жеңилдетүүдө товардык материалдык запастын аралык (периоддук) системасын пайдалануу;
3. Тамак аштын эсебин жөнөкөйлөтүү;
4. Оюнчуктардын эсебинин тартибин уюштуруу;
5. Мамлекеттик эмес мектепке чейинки билим беруу мекемелеринин финансылык отчеттуулугун өркүндөтүү.

Биринчи пунктагы иштелме боюнча: мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектептик билим беруу мекемелеринин финансылык отчеттуулугун жүргүзүү жана түзүү процедурасы иштелип чыкты. Мында эсеп саясаты

баарыдан мурда, билим беруу кызматынын жеке ишкердүүлүктөгү бухгалтердик эсептин жүрүшүн туура жана так уюштурууга багытталган. Финансылык отчеттуулуктун эл аралык стандартына негизинде мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектептик билим беруу мекемелеринин счетторунун планы иштелип чыккан.

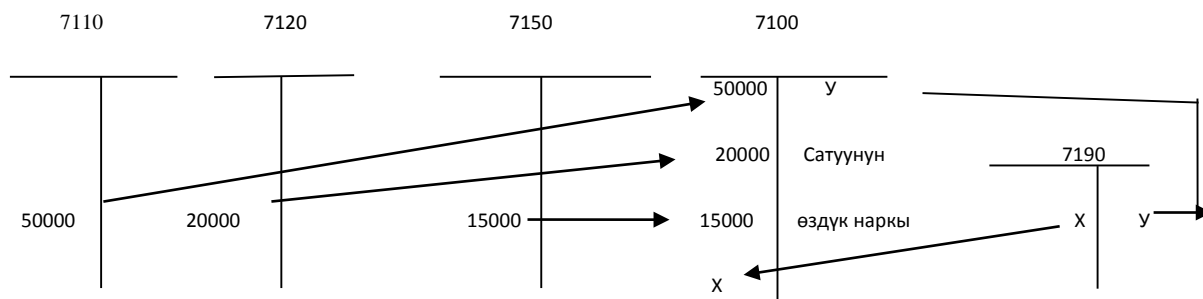
Экинчи пунктагы иштелме боюнча: эгер мамлекеттик эмес мектеп жана мектепке чейинки билим беруу мекемелериндеги товардык–материалдык байлыктардын (ТМБ) эсеп системасы жонундо айта турган болсок, анда эки система бар. Алар: узгултуксуз жана аралык (периоддук). Бухгалтердин ишин жакшыртуу жана оңойлотуу максатында биз эсептин аралык системасын сунуштайбыз. Бул системаны колдонуу менен баардык сатып алуулар 7100 убактылуу санында чагылдырылат: тамак аш чыгымдары, кенсе буюмдарынын чыгымдары, оюнчуктардын чыгымдары, коммуналдык кызматтын чыгымдары, имараттын ижаралык чыгымдары, эмгек акы чыгымдары, социалдык камсыздоо чыгымдары, жана башка кызмат көрсөтүүгө тиешелүү чыгымдар, ТМБнын (тамак аштын, кенсе буюмдарынын, оюнчуктардын) аралык системасын пайдаланууда үзгүлтүктүү эсеп жүргүзүлбөйт. Товардык материалдык запастар отчеттуулук мезгилинин аягында физикалык кайра эсептөө методу боюнча (штук, литр, килограмм жана башка) калдыктары эсептелет, эгер калдыктары калса. Запастарды сатып алуу, эмгек акыны эсептөө жана амортизация, жана башка чыгымдардын эсептөөсү 7100 синтетикалык санынын бөлүкчөсүндөгү сандардын дебеттелүүсү жана ошол эле мезгилде (акча каражаттары, кредитордук карыздар, эмгек акынын карыздары, амортизациялык чегерүүнүн топтолуусу жана башка) сандардын кредиттелуусу боюнча чагылдырылат.

**Таблица 3. Чыгымдар төмөнкү счеттордо чагылдырылат:**

№	Чыгымдар статьялары	Бухэсептин сандары
1	Тамак аш	7110
2	Кенсе буюмдарынын чыгымдары	7111
3	Библиотекалык фондтун чыгымдары	7112
4	Ижара чыгымдары	7115
5	Эмгек акы чыгымдары	7120
6	Социалдык камсыздоо чыгымдары	7130
7	Тез жешилүүчү буюмдардын чыгымдары (идиш аяк, оюнчук)	7113
8	Жууп тазалоо каражаттарынын чыгымдары	7114
9	Коммуналдык кызмат чыгымдары (анын ичинде электроэнергия)	7140
10	Негизги каражаттарынын ремонтунун чыгымдары	7116
11	Майрамдарды уюштуруу чыгымдары	7117
12	Амортизациялык чыгымдар	7150

Кызмат көрсөтүүнүн өздүк наркы тамак аш, кенсе буюмдарына инвентаризация жүргүзүп, запастардын калдыгын жана ашыкча иштелүүсүн тактагандан кийин аныкталат. Запастарды инвентаризациялоонун жыйынтыгы 7190 «Запастардын наркын оңдоо» счетунун жардамы боюнча запастардын калдыгы оңдолот. Эгерде материалдардын калдыгы инвентаризациянын жыйынтыгында аралыктын аягындагы калдык аралыктын башына салыштырганда аз болуп калса, анда айрымачылык суммасы 7190 санына дебеттелип өздүк нарктын жогорулашына алып келет. Ал эми, эгерде айрымачылык суммасы аралыктын аягында мурунку башындагы

материалдардын суммасынан көп болуп калганда 7190 саны кредиттелет да өздүк нарктын азайуусуна алып келет. Жыйынтыгында 1600 туруктуу санында материалдардын (тамак аш, кенсе буюмдарынын) кыймылы чагылдырылбайт, андыктан калдыктары материалдардын көбөйүүсүндө же азайуусунда оңдолот. Бардык сатып алуулар өздүк нарктын убактылуу счетунда жүргүзүлөт:



Үчүнчү пунктагы иштелме боюнча: мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектептик билим беруу мекемелеринин тамак аш чыгымдары жалпы чыгымдардын эң маанилүү бөлүгү. Тамак аш чыгымдары бул мекемелерде менюнун негизинде эсептелет.

Тамак аш чыгымдарынын сатып алуусу бухгалтердик эсепте сатуучунун жана камсыздоочунун товардык – жолдонмо документинин жана башка документтердин негизинде чагылдырылат, материалдык баалуулуктардын түшүүсү мекеме тарабынан тастыкталат.

Эгерде тамак аш баалуулуктары накталай акчага сатылып алынса, анда товардык жана кассалык чек менен документтештирилет.

Мекеменин ичинде тамак аш азыктарынын кыймылы кампадан ашканага чейин талап менюсунун негизинде жана материалдардын аналитикалык эсебинин регистрлеринде материалдык жоопкерчиликти өзгөрүүсү менен чагылдырылат. Талап-менюну бухгалтерияга өз убагында берилиши керек, башкача айтканда эсеп саясатындагы документ айлануу эрежесинин негизинде, жана тамак аш азыктарынын чыгымдарынын чегерүүсүнүн эсептик маалыматтарынын технологиясынын эрежелеринде чагылдырылат.

Меню «Немец кулинардык мектебинин» долбоорунун негизинде иштелип чыккан, башкача айтканда биздин мекеме учун рецепттердин жыйынтыгы жана калькуляциялык технологиялык карта иштелип чыккан. Рецепттердин жыйындысы тамак аштын чыгымдарынын нормасын бир порциянын граммына чейин чагылдырат.

Ал эми төртүнчү пункт боюнча – оюнчуктардын эсеби. Биздин изилдөөбүз боюнча 5000 ден 30000 сомго чейинки оюнчуктарга 100% амортизациялык чегерүү керек, ал эми 30000 сомдон жогорку нарктагы каражатка мекеменин эсеп саясаты тарабынан көрсөтүлгөн амортизациялык чегерүүнүн методу менен жүргүзүү керек.

Бешинчи пункт боюнча: мамлекеттик эмес мектепке чейинки билим беруу мекемелеринин финансылык отчеттуулугунун формалары оптимизацияланды, жана бухгалтердик баланстын, пайда жана чыгым отчетунун, акча кыймылынын отчетунун жаны формалары сунушталды. Финансылык отчеттуулуктун

кыскартылган системасы мекеменин бухгалтердик эсебин жүргүзүүнү оңойлотот, пайдалануучулар үчүн жеке менчик бала бакчалардын жана мектептердин финансылык экономикалык абалын түшүнүү оңой жана көрүнүктүү болот.

### **КОРУТУНДУ ЖАНА СУНУШТАР**

Изилденген жоболордун негизинде жеке мектепке чейинки жана мектеп мекемелеринде бухгалтердик эсепти уюштуруусуна, анализине жана отчеттуулугуна төмөндөгүдөй жыйынтыктар жана сунуштар берилет:

- мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектепте билим берүү мекемелеринин маңызы жана спецификалык өзгөчөлүктөрү, жеке мектепке чейинки жана мектеп мекемелеринин уюштуруучулук-укуктук негиздери жана алардын ишмердүүлүгүн жөнгө салуунун нормативдик базасы ачып көрсөтүлдү;
- жеке менчик мектепке чейинки жана мектеп мекемелеринде бухгалтердик эсепти уюштурууну жана жүргүзүүнү жөнгө салган мыйзам базасы, анын ичинен КР “Билим берүү жөнүндө” мыйзамы, КР “Бухгалтердик эсеп жөнүндө” мыйзамы, Кыргыз Республикасында акы төлөнүүчү билим берүү кызматтарына тарифтерди калыптандыруу жана пайдалануу жөнүндөгү жобо, ошондой эле жеке билим берүү мекемелеринин эсеби менен отчеттуулугун жөнгө салуучу ички документтер каралды;
- эсепти жүргүзүү жана отчеттуулукту түзүү процедурасы аныкталды, ошондой эле мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектеп мекемелеринин эсеп саясатын иштеп чыгууга жана кийирүүгө аракет жасалды. Эсеп саясаты ишканада (мамлекеттик эмес билим берүү мекемесинде) бухгалтердик эсепти жүргүзүүнүн, ошондой эле финансылык отчеттуулукту түзүүнүн жана тиешелүү органдарга тапшыруунун белгилүү ыкмаларын, жолдорун жана эрежелерин камтыйт;
- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсебин жүргүзүү үчүн атайын жумушчу счеттор планы иштелип чыкты. Бул жумушчу счеттор планы чарбалык ишмердүүлүктүн болуп өткөн фактыларын туура чагылдырууга жана маалыматты кайра иштетүүгө жардам берет;
- тамак-аш азыктарынын эсебин жүргүзүү системасын, азык түлүктөрдү сатып алуу жана иштетүү кыймылын чагылдырган баштапкы документтерди, порциялык менюну түзүү үчүн буюртма барагы иштелип чыкты жана жайылтылды. Бул ишканаларга бухгалтердик эсептин жөнөкөйлөтүлгөн формасы сунушталды. Бухгалтердик эсепти жеңилдетүү үчүн биз айрым эсеп документтерин иштеп чыктык. Тактап айтканда, Сүттү сатып алуу актысы, Этти сатып алуу актысы, Тамак-аш азыктарына буйрутма берүү баракчасы, Азыктарды жумшоого заказ-меню ж.б.;
- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү окуу-методикалык материалдардын, негизги каражаттардын, арзан баадагы тез жешилүүчү каражаттардын, оюнчуктардын, канцтоварлардын бухгалтердик эсебин жүргүзүүнүн методикасы иштелип чыкты жана жайылтылды;

- Мамлекеттик эмес мектепке чейинки жана мектепте билим берүү мекемелери тарабынан көрсөтүлгөн кызматтардын бир айлык калькуляциясынын статьялары түзүлдү: Тамак-аш азыктары; Канцелярдык чыгымдар; Китепкана фондунун чыгымдары; Имаратты ижарага алуу боюнча чыгымдар; Технологиялык максаттарга жумшалган энергия; Негизги персоналдын негизги эмгек акысы жана кошумча эмгек акысы; Социалдык камсыздандырууга чегерүүлөр; Негизги каражаттарды кармоого жана эксплуатациялоого чыгымдар; АБТЖБга (МБП) жана оюнчуктарга чыгымдар; Майрамдарды уюштурууга чыгымдар; Коммуналдык кызматтарга чыгымдар; Жуугуч каражаттарга чыгымдар.

Ошондой эле, статьялардын негизинде мектеп мекемелеринин кызматынын өздүк наркы аныкталды, ал бир окуучуга айына 6878,64 сомду, бала бакчада 5568,52 сомду түзгөн. Мында бул өздүк нарк ушул ишканаларда көрсөтүлгөн кызматтын баасын аныктоо үчүн негиз болуп саналат.

- өздүк нарк анализдөө менен анын негизги көрсөткүчтөрүнүн өзгөрүү тенденциясын аныктоо мүмкүнчүлүгү жаралат, пландын аткаруу денгээлин, анын өсүү факторлорун аныктоого жардам берет. Мындан сырткары, билим берүү кызматынын өздүк наркын төмөндөтүү мөмкөнчүлүктөрүнө баа берет жана резерв түзөт.
- CVP – анализдин колдонуу менен резервдер аныкталат жана өндүрүштү эффективдүү пайдалануунун объективдүү резервдеринин абалы аныкталат. Мында, өндүрүштү кеңейтүүдө же өстүрүүдө ресурстардын реалдуу дефициттигин же зыяндуулугун тактап берет. Эң негизгиси CVP- анализдин базасында кетирилген кемчилдиктер жоюлуу менен, финансылык жана ресурстук камсыздоонун резервдери такталат.
- мамлекеттик эмес мектепке чейинки билим беруу мекемелеринин финансылык отчеттуулугунун формалары оптимизацияланды, жана бухгалтердик баланстын, пайда жана чыгым отчетунун, акча кыймылынын отчетунун жаны формалары сунушталды.

### **ДИССЕРТАЦИЯЛЫК ИШТИН ТЕМАСЫ БОЮНЧА ЖАРЫК КӨРГӨН БАСЫЛМАЛАР**

1. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М. Башкаруу эсеп дисциплинасынан лекциялар жыйнагы «Управленческий учет» (методикалык колдонмо). – Ош: ЖЧК «Ошоблтипография», 2012. – С. 208.
2. Курманбекова А.А. Организация бухучета на предприятиях дошкольного образовательного учреждения(статья). –Чолпон-Ата: КЭУ жарчысы. Атайын чыгарылыш, бөлүм 1, 2013. – С. 184-188.
3. Курманбекова А.А. Налоговый учет частных дошкольных учреждений (статья). – Чолпон-Ата: Борбордук Азиядагы өлкөлөрдүн бухгалтерлеринин жана аудиторлорунун Ысык-Көл форумунун жарчысы, 2014. – С. 161-163.
4. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М. Налоговый учет частных школьных учреждениях (статья), Борбордук Азиядагы өлкөлөрдүн бухгалтерлеринин жана аудиторлорунун Ысык-Көл форумунун жарчысы. –Чолпон-Ата, 2015. – С. 86-88
5. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М. ББ жана Илим Министирликтин грифи менен «Финансылык эсеп»(окуу куралы),-Ош: ЖИ «Тойчубаев А.», 2015. – С. 628.

6. Курманбекова А.А. Роль калькуляции в исчислении затрат на одного ребенка в частных дошкольных учреждениях(статья), Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - №3. -Бишкек. 2016 . – С. 94-96.
7. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М., Калькулирование себестоимости образовательной услуги в частных школах(статья), Борбордук Азиядагы өлкөлөрдүн бухгалтерлеринин жана аудиторлорунун Ысык-Көл форумунун жарчысы. –Чолпон-Ата, 2016. – С. 201-205.
8. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М., Проблемы организации бухгалтерского учета в частных дошкольных учреждениях и пути их решения(статья), - Ош: ОшМУ жарчысы. -2016.-№3. -С. 193-197.
9. Курманбекова А.А., Салайдин кызы Г. Учет расхода по заработной плате в негосударственных образовательных учреждениях(статья) - Ош: ОшМУ жарчысы. -2017.-№2. -С. 117-120.
10. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М., Особенности организации учета игрушек в частных дошкольных учреждениях(статья). Борбордук Азиядагы өлкөлөрдүн бухгалтерлеринин жана аудиторлорунун Ысык-Көл форумунун жарчысы.№3, – Чолпон-Ата, 2017.– С. 344-348.
11. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М., Калбаев У.М. Организация учета затрат и составление калькуляции на каждого ребенка или ученика в частном школьном и дошкольном учреждении(статья). – КЭУ жарчысы.№4, -Бишкек, 2017. – С. 30-32
12. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М., Особенности методов разработки учетной политики в негосударственных образовательных учреждениях согласно МСФО(статья). – Тажик мамлекеттик коммерция университетинин жарчысы. - №3.Душанбе.2017. – С. 60-65.
13. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М., Особенности организации бухгалтерского учета библиотечного фонда в негосударственных школьных образовательных учреждениях(статья). Журнал “Вопросы экономических наук”. №3, Москва, 2018. – С.72-75
14. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М., Организация учета МБП в негосударственных образовательных учреждениях(статья). Журнал “Аудит и менеджмент”.№2, -Душанбе, 2018. – С. 96-99
15. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М., Асан уулу З., Особенности формирования доходов в негосударственных дошкольных образовательных учреждениях(статья). Журнал “Современные гуманитарные исследования”. №3, Москва, 2018. – С.47-50
16. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М., Учет состояния учебно-методического обеспечения в негосударственных образовательных учреждениях(статья). Борбордук Азиядагы өлкөлөрдүн бухгалтерлеринин жана аудиторлорунун Ысык-Көл форумунун жарчысы. 2018. -№2. – С. 322-326.
17. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М., Сборник задач по предмету «Управленческий учет» (методикалык колдонмо) - Ош: ОсОО «Ошоблтипография», 2018. – С.140.
18. Курманбекова А.А., Исраилов Т.М., Проблемы учета заработной платы в частных дошкольных образовательных учреждениях (статья). Таджикистан Республикасы: Материалы межд.научно-практ. конф., -2018.-№1. – с.116-119

**Курманбекова Азиза Акуновнанын «Мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринин бухгалтердик эсебин уюштуруунун өзгөчөлүгү (Ош областынын жеке менчик мектепке чейинки жана мектеп билим берүү мекемелеринин мисалында)» деген темада 08.00.12 – бухгалтердик эсеп, статистика адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын**

**РЕЗЮМЕСИ**

**Негизги сөздөр:** мектеп жана мектепке чейинки билим берүү, билим берүү кызматы, эсеп циклы, 1 балага жана окуучуга калькуляция түзүү, азык –түлүктүн эсеби, оюнчуктардын эсеби, библиотекалык фондунун эсеби, канцеляриялык буюмдардын эсеби.

**Изилдөөнүн объекти:** Ош шаарындагы жана Ош областындагы жеке менчик мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин эсеп–кысабы, т.а. «Кулунчак» билим берүү комплекси, «Малышок» билим берүү комплекси, «Алтын Балалык Билим» бала бакча мекемеси.

**Изилдөөнүн предмети.** Изилдөөнүн предмети болуп мамлекеттик эмес билим берүү уюмдарындагы бухгалтердик эсепти жүргүзүүнүн жана отчеттуулукту түзүүнүн экономикалык жана уюштуруучулук комплекстик көйгөйлөрү эсептелет.

**Изилдөөнүн ыкмалары:** Диссертацияны жазуу процессинде жалпы илимий ыкмалар колдонгон: анализ и синтез; индукция и дедукция; моделдештирүү; жалпылоо ж.б.

**Изилдөөнүн илимий жаңылыгы** болуп мамлекеттик эмес билим берүү мекемелеринин эсебин уюштуруунун, көрсөтүлгөн кызматтын өздүк наркын калькуляциялоонун жана отчеттуулукту түзүүнүн илимий-методологиялык жана практикалык суроолорун комплекстүү жол менен чечүү эсептелет. Негизинен:

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин эсебин жана отчеттуулугун уюштуруунун теориялык жана методикалык негиздерин далилденди, о.э. мамлекеттик эмес билим берүү уюмдарындагы бухгалтердик эсепти жөнгө салуу аспектери изилденди;

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсебин жана отчеттуулугун эл аралык стандарттарынын өзгөчөлүгүнө жараша эсептик саясат керектиги негизделди жана иштелип чыкты;

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсебин жүргүзүү үчүн атайын жумушчу счеттор планы иштелип чыкты;

- тамак-аш азыктарынын эсебин жүргүзүү системасын, азык түлүктөрдү сатып алуу жана иштетүү кыймылын чагылдырган баштапкы документтерди, порциялык менюну түзүү үчүн буюртма барагы иштелип чыкты жана жайылтылды;

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү окуу-методикалык материалдардын, негизги каражаттардын, арзан баадагы тез жешилүүчү каражаттардын, оюнчуктардын, канцтоварлардын бухгалтердик эсебин жүргүзүүнүн методикасы иштелип чыкты жана жайылтылды;

- сделана оптимизация форм финансовой отчетности и рекомендованы новые авторские упрощенные формы финансовой отчетности.

- мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин чыгымдарын аныкталды жана ар бир балага же окуучуга кеткен чыгымдардын калькуляциясы түзүлдү;

- билим берүү кызматынын өздүк наркынын анализи жүргүзүлдү жана билим берүү кызматынын өздүк наркын төмөндөтүүнүн резервдик мүмкүнчүлүктөрү табылды;

- CVP-анализдин базасында ресурстук жана финансылык камсыздоодогу резервдерди мобилдештирүү жолдору иштелип чыкты;

- финансылык отчеттуулукту түзүү оптималдаштырылды жана автордук жөнөкөйлөтүгөн финансылык отчеттуулук формасы сунушталды.

**Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси болуп** мектеп жана мектепке чейинки билим берүү мекемесинин эсеб-кысабын уюштуруунун илимий-методологиялык жана практикалык негиздери, принциптери жана механизмдери түзөт жана бул ишканалардын эсептик циклын ФОЭСтин негизинде жүргүзүү эсептелет.

**Колдонуу чөйрөсү:** Изилдөөнүн теориялык жоболору жана практикалык корутундулары Кыргыз Республикасынын орто жана чакан ишканаларында бухгалтердик эсепти жүргүзүүдө колдоо тапкан, ошондой эле, алынган илимий жыйынтыктар ЖОЖдордо окулуучу “Бухгалтердик эсептин тармактык өзгөчөлүгү” жана “Финансылык отчеттуулук” кесиптик дисциплинада колдонулат жана окутулат.

## РЕЗЮМЕ

**диссертации Курманбековой Азизы Акуновны на тему: «Особенности организации бухгалтерского учета в негосударственных образовательных учреждениях (на примере частных дошкольных и школьных образовательных учреждений Ошской области)», представленной на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.12– Бухгалтерский учет, статистика**

**Ключевые слова:** дошкольное и школьное образование, образовательные услуги, учетный цикл, составление калькуляции на 1 ребенка или школьника, учет продуктов питания, учет игрушек, учет библиотечного фонда, учет канцелярских товаров.

**Объектом исследования** частные школьные и дошкольные образовательные учреждения Ошской области и города Ош, а именно Учреждение Образовательный Комплекс «Кулунчак», Учреждение Детский Сад «Алтын Балалык Билим», УОК «Малышок».

**Предметом исследования** является комплекс экономических и организационных проблем организации и совершенствования учета и отчетности негосударственных образовательных учреждений.

**Методы исследования:** В диссертации использованы общенаучные методы: анализ и синтез; индукция и дедукция; моделирование; обобщение и др.

**Научная новизна проведенного исследования** заключается в комплексном подходе к решению научно-методологических и практических вопросов организации учета, калькуляции себестоимости оказанной услуги и отчетности в негосударственных образовательных учреждениях. А в частности:

- обоснованы теоретические и методические основы и принципы построения учета и отчетности, а также методика разработки учетной политики в негосударственных образовательных учреждениях согласно МСФО;
- разработано и внедрена рабочий план счетов, методика ведения учета продуктов питания, некоторые первичные документы для оформления операций по приобретению продуктов, заказного листа по учету порционного меню;
- сделана попытка построения бухгалтерского учета образовательных учебно-методических материалов, основных средств и малоценных быстроизнашивающихся предметов, игрушек, канцтоваров;
- определены затраты учреждений школьного и дошкольного образования и составлена калькуляция на каждого ребенка или ученика, при этом автором разработана статьи калькуляции;
- проведен анализ себестоимости образовательной услуги, позволяющий выявить тенденции изменения выполнения плана по уровню, определить влияние факторов на прирост, установить резервы и дать оценку работы организации по использованию возможностей снижения себестоимости образовательной услуги;
- на базе CVP-анализа разработано пути мобилизации резервов, возможности ресурсного и финансового обеспечения, способствующие повышению научной обоснованности принимаемых управленческих решений;
- сделана оптимизация форм финансовой отчетности и рекомендованы новые формы финансовой отчетности.

**Научная и практическая значимость работы:** значимость работы состоит в том, что разработаны научно-методологические и практические основы, принципы и механизмы организации учета и отчетности школьного и дошкольного образовательного учреждения, построена методика ведения учетного цикла на основе МСФО.

**Область применения:** в деятельности предприятий малого и среднего бизнеса Кыргызской Республики и ВУЗах (в процессе преподавания дисциплин: «Отраслевые особенности организации бухгалтерского учета», «Финансовая отчетность» и др.).

## SUMMARY

**dissertation of Kurmanbekova Aziza Akunovna on the topic: "Features of the organization of accounting in non-state educational institutions (on the example of private preschool and school educational institutions of Osh region)", submitted for the degree of candidate of economic sciences in the specialty 08.00.12 - Accounting, Statistics**

**Key words:** preschool and school education, educational services, accounting cycle, costing for 1 child or schoolchild, food accounting, toy accounting, library fund accounting, office supplies accounting.

**The object of the study** is private school and preschool educational institutions of the Osh region and the city of Osh, namely, the Kulunchak Educational Establishment, the Altyn Balalyk Bilim Kindergarten Establishment, the Malyshok Educational Complex.

**The subject of the research** is a complex of economic and organizational problems of organization and improvement of accounting and reporting of non-state educational institutions.

**Research methods:** In the thesis general scientific methods are used: analysis and synthesis; induction and deduction; modeling; generalization, etc.

**The scientific novelty** of the study lies in an integrated approach to solving scientific, methodological and practical issues of organizing accounting, calculating the cost of services rendered and reporting in non-state educational institutions. And in particular:

- substantiated the theoretical and methodological foundations and principles of accounting and reporting, as well as the methodology for developing accounting policies in non-state educational institutions in accordance with IFRS;
- a working plan of accounts, methods of keeping records of food products, some primary documents for registration of operations for the purchase of products, a customized sheet for accounting of the à la carte menu were developed and introduced;
- an attempt was made to construct accounting records for educational teaching materials, fixed assets and low-value wear items, toys, office supplies;
- The costs of institutions of school and preschool education were determined and a cost estimate was made for each child or student, and the author developed costing items;
- analysis of the cost of educational services was carried out, which allows to determine the trends of changes in the implementation of the plan by level, determine the influence of factors on growth, establish reserves and evaluate the work of the organization in using the opportunities to reduce the cost of educational services;
- on the basis of the CVP-analysis, ways of mobilizing reserves, resource and financial support opportunities have been developed, contributing to enhancing the scientific soundness of management decisions;
- optimization of financial reporting forms was made and new financial reporting forms were recommended.

**Scientific and practical significance** of the work: the significance of the work lies in the fact that scientific, methodological and practical foundations, principles and mechanisms for organizing the accounting and reporting of a school and preschool educational institution have been developed, a methodology has been developed for maintaining the accounting cycle on the basis of IFRS.

**Scope:** in the activities of small and medium-sized businesses of the Kyrgyz Republic and universities (in the process of teaching disciplines: "Sector-specific features of the organization of accounting", "Financial reporting", etc.).